

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БОРИЧЕНКО КАТЕРИНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 349.3:364

**ЮРИДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ**

Спеціальність 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ЧАНИШЕВА Галія Інсафівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
декан соціально-правового факультету

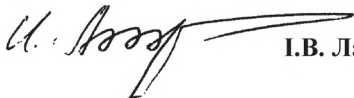
Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
АНДРІЙВ Василь Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
доктор юридичних наук, професор
СИНЧУК Світлана Миколаївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри соціального права юридичного
факультету
доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник
ШУМИЛО Михайло Миколайович,
Верховний Суд,
заступник керівника департаменту аналітичної та
правової роботи – начальник правового управління
Касаційного цивільного суду

Захист відбудеться «__» _____ 2020 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Суспільство і держава розвиваються надзвичайно швидко, що пов'язано з появою нових технологій, відсутністю кордонів інформаційного простору, значною міграцією населення, глобалізаційними процесами. Зміни, що відбуваються, впливають на свідомість людей, формують усвідомлення їх нових потреб, у тому числі й у соціальній сфері, призводять до виникнення нових суспільних відносин, які потребують врегулювання правовими нормами. У таких умовах право не може залишатися незмінним, воно вдосконалюється, набуває нових рис з метою адекватного та своєчасного врегулювання існуючих у суспільстві відносин, надання людині гарантованих можливостей задовольнити свої інтереси.

За сучасного рівня розвитку суспільства людині мало лише проживання у належних умовах, які відповідають державним соціальним стандартам, забезпечення мінімальними наборами продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для того, щоб відчувати себе повністю захищеною у всіх сферах життя. Особливо мізерність даних критеріїв відчувається людьми, які опинилися в стані економічної незабезпеченості та/або соціального неблагополуччя, зумовлених соціальним ризиком (ризиками), оскільки у такому випадку вони, як правило, позбавлені або значно обмежені у можливості вжити заходів щодо задоволення своїх базових потреб. У такому випадку відповідні зобов'язання бере на себе держава в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання, інших суб'єктів, які в процесі своєї діяльності реалізують право людини на соціальний захист.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю закріплення у галузевому законодавстві України нормативного визначення поняття «право на соціальний захист», яке до цього часу відсутнє, не дивлячись на те, що у Конституції України, численних законах та підзаконних нормативно-правових актах так чи інакше застосовується відповідна категорія. Насамперед без якісного понятійно-категоріального апарату неможливе ефективне задоволення інтересу фізичних осіб щодо отримання конкретних видів соціального захисту з метою попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності. Не знайшов свого комплексного нормативного закріплення й юридичний механізм забезпечення досліджуваного права.

Необхідність розробки науково обґрунтованої концепції юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист зумовлена посталими перед українською наукою права соціального забезпечення сучасними викликами, пов'язаними з трансформацією галузевих суспільних відносин, розширенням сфери застосування приватноправових засад під час вжиття комплексу заходів, спрямованих на попередження, подолання або пом'якшення несприятливих

наслідків соціальних ризиків, адаптацію людини чи сім'ї до нових умов її життєдіяльності, визнанням нормотворчими суб'єктами значної кількості подій юридичними фактами, що є підставами для виникнення досліджуваного права, та різноманітністю їх проявів, процесами євроінтеграції тощо. Від того наскільки чітко визначений механізм забезпечення права на соціальний захист у законодавстві, наскільки ефективною є правозастосовна практика у відповідній сфері залежить рівень соціальної захищеності населення в державі. Значна кількість судових спорів, що виникають із правовідносин соціального захисту в останні роки, свідчить про недостатню ефективність механізму утвердження досліджуваного права як структурної частини механізму його забезпечення, що потребує вдосконалення з урахуванням міжнародних та європейських стандартів права на соціальний захист, позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн.

Дослідженню юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист у різні періоди були присвячені наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: В.С. Андрєєв, В.М. Андріїв, А.Л. Благодир, Н.Б. Болотіна, В.Я. Бурак, М.О. Буянова, Н. Вальтїкос, К. Грілбергер, М.Л. Захаров, Р.І. Іванова, В.Л. Костюк, О.Л. Кучма, І.М. Ласько, А.М. Лушніков, М.В. Лушнікова, О.Є. Мачульська, О.В. Москаленко, Н.Р. Нижник, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, В.А. Рудик, С.М. Синчук, І.М. Сирота, Н.М. Стаховська, Б.І. Сташків, В.А. Тарасова, О.В. Тищенко, Е.Г. Тучкова, М.Ю. Федорова, М.В. Філіпова, Г.І. Чанишева, О.Г. Чутчева, В.Ш. Шайхатдінов, М.М. Шумило, Н.В. Щукіна та ін.

Окремі структурні елементи юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист були досліджені у дисертаціях О.Г. Чутчевої на тему «Правовое регулирование социальной защиты граждан Украины» (2003 р.), О.І. Кульчицької на тему «Суб'єкти права соціального забезпечення» (2007 р.), В.А. Рудик на тему «Юридичні гарантії права людини на соціальний захист в Україні» (2007 р.), С.О. Устинова на тему «Зміст правовідносин у сфері соціального забезпечення в умовах ринкової економіки» (2011 р.), С.М. Синчук на тему «Теорія правовідносин соціального забезпечення» (2015 р.), М.М. Шумила на тему «Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні» (2016 р.), Г.О. Яковлевої на тему «Суб'єкти права соціального забезпечення» (2019 р.). Водночас комплексні дисертаційні дослідження, присвячені проблемам юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, в Україні до цього часу відсутні.

Незважаючи на істотний внесок зазначених науковців у розробку проблематики юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, значна кількість його теоретичних і практичних аспектів до цього часу не досліджувалася, розкривалася фрагментарно, недостатньо повно або не отримала однозначного вирішення. Зокрема, залишаються недослідженими питання визначення поняття юридичного механізму забезпечення права на

соціальний захист та його структури, здійснення охорони права на соціальний захист, форм та способів захисту відповідного права. Неоднозначно висвітлено співвідношення права на соціальний захист, права на соціальне забезпечення та прав у сфері соціального забезпечення, механізм утвердження права на соціальний захист залишається малодослідженим. Недостатньо повно розкрито зміст гарантій права на соціальний захист та їх значення для забезпечення належної соціальної захищеності населення держави.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю розробки концепції юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, основних напрямків реформування чинного національного законодавства у цій сфері, а також вдосконалення правозастосовної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри трудового права та права соціального забезпечення «Функціонування трудового права та права соціального забезпечення в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теорії права соціального забезпечення щодо юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист та внесення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі завдання: визначити та охарактеризувати загальні риси та юридичну своєрідність права на соціальний захист;

сформулювати визначення поняття права на соціальний захист та розкрити його структуру;

визначити поняття юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист та охарактеризувати його структуру;

розкрити особливості міжнародних стандартів права на соціальний захист та визначити стан відповідності їм положень національного законодавства України у сфері соціального захисту;

з'ясувати стан імплементації європейських стандартів права на соціальний захист у чинне галузеве законодавство України;

охарактеризувати стан нормативного закріплення права на соціальний захист у законодавстві України;

удосконалити доктринальні підходи до розуміння механізму здійснення права на соціальний захист;

визначити поняття та зміст гарантій права на соціальний захист;

охарактеризувати сутність та складові елементи механізму охорони права на соціальний захист;

розкрити форми захисту права на соціальний захист;

охарактеризувати особливості способів захисту права на соціальний захист;

сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України в частині закріплення юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері соціального захисту.

Предметом дослідження є юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є дві групи методів наукового пізнання: загальнонаукові (діалектичний, історичний, структурно-функціональний, формально-логічний, системного аналізу) та спеціальні (порівняльно-правовий і метод тлумачення правових норм). Застосування діалектичного та історичного методів дозволило проаналізувати розвиток теорії права соціального забезпечення щодо визначення поняття права на соціальний захист, встановити підвищення рівня міжнародних стандартів відповідного права (підрозділи 1.2, 2.1). За допомогою формально-логічного методу та методу системного аналізу визначені поняття права на соціальний захист, права на соціальне забезпечення, розкриті їх ознаки та співвідношення, поняття юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, міжнародних стандартів досліджуваного права, гарантій права на соціальний захист, співвідношення механізму реалізації та механізму здійснення відповідного права (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2). Структурно-функціональний метод дозволив охарактеризувати загальні риси та юридичну своєрідність права на соціальний захист, механізм охорони права на соціальний захист та його структурні елементи, форми та способи захисту права на соціальний захист (підрозділи 1.1, 3.3, 4.1, 4.2). Порівняльно-правовий метод та метод тлумачення правових норм використовувалися при дослідженні стану відповідності національного законодавства у сфері соціального захисту міжнародним та європейським стандартам права на соціальний захист, оцінці якості та ефективності нормативно-правових актів України у сфері соціального захисту (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Нормативну основу дисертації становлять: Конституція України, міжнародно-правові акти, акти законодавства у сфері соціального захисту населення України та окремих зарубіжних країн (Чехія, Польща, Молдова та ін.).

Теоретико-методологічну базу дослідження складають наукові праці українських та зарубіжних учених у галузі філософії та теорії права, права соціального забезпечення, трудового, цивільного, цивільного процесуального,

адміністративного, адміністративного процесуального, кримінального права, інших галузей системи права України.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України, постанови Верховного Суду України та Верховного Суду та інші матеріали судової практики, офіційні звіти органів державної влади та місцевого самоврядування, матеріали офіційної статистики за період 2018-2020 років.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці права соціального забезпечення спеціальним комплексним дослідженням юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист.

У дисертації одержано такі результати, що мають наукову новизну:
вперше:

визначено поняття «юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист» як системи (комплексу) заходів та засобів, що здійснюються з метою ефективного задоволення інтересу уповноваженої особи щодо отримання конкретних видів соціального захисту задля попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності;

розкрито структуру юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, яка складається з механізму утвердження, механізму реалізації, механізму охорони та механізму захисту права на соціальний захист;

запропоновано ознаки міжнародних стандартів права на соціальний захист поділяти на змістовні, які визначають особливості формулювання та закріплення відповідних стандартів у тексті міжнародно-правових актів, та функціональні, що характеризують механізм реалізації міжнародних стандартів у національній правовій системі, вплив на суспільні відносини у сфері соціального захисту;

виокремлені практичні проблеми здійснення права на соціальний захист трансгендерною особою та членами її сім'ї (чоловік/дружина, діти), якими є значна стигматизація людей, що звертаються до лікувально-профілактичних закладів з метою зміни (корекції) статевої належності, та як наслідок небажання (відмова) медичних працівників через свої внутрішні переконання надавати відповідну допомогу, на якість якої впливає недостатня кваліфікація останніх, а також неможливість членів сім'ї трансгендерної особи підтвердити свої родинні зв'язки з нею, оскільки правовий статус людини, яка змінила стать, розглядається виключно через сукупність ознак, прав та обов'язків особи тієї статі, яка була набута після лікування, та запропоновано шляхи їх вирішення;

доведено доцільність урегулювання порядку проведення державного контролю у сфері соціального захисту виконавчими органами сільських,

селищних, міських рад, об'єднаних територіальних громад, для чого доцільно узгодити положення постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю» від 21 серпня 2019 року №823 з нормами Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Положення про Державну службу України з питань праці, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 року №96, скоригувати назву постанови шляхом формулювання її як «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та соціальний захист»;

встановлено, що через недотримання принципу правової визначеності в процесі здійснення правового регулювання контрольно-наглядової діяльності у сфері соціального захисту населення фактично унеможливлено встановлення окремих фактів порушення соціально зобов'язаними суб'єктами права людини на соціальний захист та притягнення винних до адміністративної відповідальності за порушення встановлених термінів виплати пенсій, стипендій, виплати пенсій, стипендій не в повному обсязі на підставі ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

запропоновано запровадити в якості заходів майнової відповідальності зобов'язаного суб'єкта за порушення права на соціальний захист не лише компенсації неотриманого блага (виду соціального захисту), але й стягнення відсотків розміру (вартості) конкретного виду соціального захисту;

вдосконалено:

визначення права на соціальний захист як суб'єктивного права людини шляхом вказівки на ту обставину, що у процесі його реалізації задовольняється не лише інтерес людини щодо подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності, спричинених ними, але й щодо попередження їх (соціальних ризиків) настання;

положення щодо співвідношення права на соціальний захист та права на соціальне забезпечення в частині визначення їх відмінностей, пов'язаних з метою здійснення відповідних суб'єктивних прав, джерелами фінансування та цільовим призначенням;

перелік характерних рис права на соціальний захист як суб'єктивного права людини, який доповнено такими його властивостями, як: врегулювання механізму забезпечення даного права міжнародно-правовими актами, актами національного законодавства, договірними актами; спрямування на задоволення інтересу особи щодо отримання конкретних видів соціального захисту; фінансування за рахунок джерел, не заборонених законом; комплексний характер;

визначення поняття «зловживання правом на соціальний захист», яке доповнено вказівкою на завдання відповідними діями уповноваженої людини,

які виходять за межі здійснення даного права, шкоди не лише інтересам інших людей, але й інтересам держави та суспільства;

визначення поняття механізму захисту права на соціальний захист, який запропоновано визначати не через систему відповідних заходів та засобів або діяльність визначених суб'єктів, а через комплекс юрисдикційних та неюрисдикційних форм, організаційних, процедурних і процесуальних способів, матеріально-правових заходів, спрямованих на припинення порушень законодавства у сфері соціального захисту, поновлення невизнаного, оспорюваного чи порушеного права на соціальний захист і відшкодування заподіяної шкоди, що дозволяє максимально повно розкрити зміст даної правової категорії;

розуміння поняття «громадський контроль у сфері соціального захисту населення» в частині вказівки на його здійснення не лише з метою встановлення стану дотримання законодавства у сфері соціального захисту, але й з метою встановлення ефективності гарантій права на соціальний захист, рівня задоволення потреб особи у відповідних заходах соціального захисту, відповідності їх інтересам держави, суспільства та людини;

концепцію щодо можливості, хоча й меншої поширеності, застосування самозахисту як форми захисту права на соціальний захист у частині обґрунтування його здійснення у разі невизнання чи порушення досліджуваного права, реалізація якого пов'язана з укладенням договорів (пенсійного контракту, договору про надання соціальних послуг тощо);

дістало подальшого розвитку:

наукова позиція, що право на соціальний захист є комплексним за своєю правовою природою і включає право на соціальне забезпечення, право на попередження настання соціальних ризиків, що здійснюється у процесі проведення вакцинації населення, профілактичної роботи з батьками, іншими законними представниками дитини із запобігання домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей, інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням щодо принципів здорового та морального способу життя, духовних цінностей і відповідальної поведінки у сфері сексуальних стосунків тощо;

концепція доцільності піднесення соціального захисту населення в Україні на більш високий рівень та забезпечення відповідності положень актів національного законодавства змісту фактичних суспільних відносин, інтересам уповноважених осіб шляхом зміни підходу до визначення прожиткового мінімуму, який, крім затрат на гідне харчування, одяг, житло, має включати витрати на освіту, медичну допомогу та неухильне поліпшення умов життя;

положення щодо запровадження в Україні адміністративної відповідальності за ухилення від обов'язку робити профілактичні щеплення

шляхом доповнення КУпАП статтею 44-4 «Ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень»;

наукова позиція щодо необхідності систематизації галузевих нормативно-правових актів, яку запропоновано здійснити у формі кодифікації шляхом прийняття Основ законодавства України про соціальний захист населення, якими мають бути визначені поняття соціального захисту, його структура, організаційно-правові форми та види, принципи здійснення, джерела фінансування, поняття та зміст права на соціальний захист, сфера його поширення, організація управління сферою соціального захисту, засади здійснення нагляду та контролю за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту та відповідальність за порушення чи невизнання досліджуваного суб'єктивного права людини;

позиція щодо доцільності запровадження можливості звернення уповноваженої особи до соціально зобов'язаного суб'єкта з заявою про призначення (надання) не лише пенсії, державної допомоги при народженні дитини, житлової субсидії, але й інших видів соціального захисту в електронній формі, підписану за допомогою електронного цифрового або електронного підпису, створеного шляхом додавання до заяви в електронній формі ідентифікаційних даних заявника, підтверджених у процесі автентифікації з використанням електронної системи ідентифікації, що використовує базу клієнтських даних банків;

характеристика особливостей судового захисту права на соціальний захист, що пов'язані із суб'єктивним складом спору, його підвідомчістю та підсудністю, ретроспективною дією законодавства, що регулює відносини даного виду, суттєвим значенням та частотою застосування рішень Конституційного Суду України при обґрунтуванні позовних вимог, відсутністю одноманітної практики розгляду судами спорів у сфері соціального захисту, високими ставками судового збору та низьким рівнем доходів громадян.

Особистий внесок здобувача. В опублікованих у співавторстві наукових працях автору дисертації належать: дослідження юридичних гарантій права на соціальний захист сімей з дітьми, закріплених в актах Ради Європи та Європейського Союзу, оцінка їх ефективності; характеристика європейських стандартів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки концепції юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист;

правотворчій діяльності – для вдосконалення актів національного законодавства в частині закріплення юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування нормативно-правових актів, якими врегульовано механізм забезпечення права на соціальний захист;

навчальному процесі – при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Право соціального забезпечення», «Соціальний захист окремих категорій осіб», «Охорона сім'ї та дитинства», «Соціальне страхування», «Пенсійне право», «Недержавне соціальне забезпечення», підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданнях науково-теоретичного семінару кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія» та на засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. Основні результати наукового дослідження оприлюднено на 33 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: VII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 16 квітня 2016 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення» (м. Київ, 21-22 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституціональні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі» (м. Хмельницький, 21 жовтня 2016 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність норм права» (м. Київ, 17 листопада 2016 р.); VIII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 8 квітня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми кодифікації трудового законодавства України» (м. Київ, 26 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціального права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 31 жовтня 2017 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення» (м. Харків, 29 вересня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Правова реформа: концепція, мета, впровадження» (м. Київ, 23 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Одеські юридичні читання» (м. Одеса, 10-11 листопада 2017 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення» (м. Харків, 3 листопада 2017 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна університетська правова освіта і наука» (м. Київ, 23 лютого 2018 р.); IX Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 14 квітня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення» (м. Київ, 20 квітня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «The development of legal sciences: problems and solutions» (м. Каунас, Литва, 27-28 квітня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика» (м. Харків, 5 жовтня 2018 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах» (м. Харків, 16 листопада 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage» (м. Арад, Румунія, 25-26 січня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю з дня народження член-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, проф. О.І. Процевського «Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення» (м. Харків, 5 квітня 2019 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі» (м. Київ, 1 березня 2019 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 19 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення» (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Auctoritate magis quam imperio: Юридична наука в громадянському суспільстві» (м. Київ, 30 жовтня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 22 листопада 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Українська правнича наука та її вплив на сучасні реформи» (м. Львів, 6 грудня 2019 р.); Міжнародній

науково-практичній конференції «Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення» (м. Київ, 16 квітня 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладено в одноособовій монографії «Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: проблеми теорії та практики», в колективній монографії «Актуальні проблеми забезпечення прав людини у сфері праці та соціального захисту», у 22 наукових статтях, з яких 17 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 5 статей опубліковано у зарубіжних періодичних виданнях, у тому числі 1 наукова стаття, опублікована у зарубіжному виданні, включеному до наукометричної бази Web of Science Core Collection, а також у 33 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (627 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 452 сторінки, з яких основного тексту – 374 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її мета, завдання, об'єкт, предмет і методологія, висвітлюється наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначається апробація результатів дослідження, публікації, структура та обсяг дисертації.

Перший розділ «Право на соціальний захист у системі прав людини» складається з трьох підрозділів, присвячених характеристиці загальних рис та юридичної своєрідності права на соціальний захист, визначенню поняття та структури права на соціальний захист, поняття та структури юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист.

У **підрозділі 1.1. «Право на соціальний захист: загальні риси та юридична своєрідність»** проаналізовано ознаки права на соціальний захист, що визначають його місце у системі прав людини, та розкрито їх зміст.

Встановлено, що право на соціальний захист є основним, соціальним, майновим, регулятивним, індивідуальним правом людини, що реалізується на основі поєднання публічно- й приватноправового регулювання шляхом виконання уповноваженими суб'єктами позитивних зобов'язань з метою задоволення інтересу людини щодо отримання конкретних видів соціального захисту для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності. Лише у випадку наділення правом на соціальний захист сім'ї воно набуває ознак колективного суб'єктивного права, при цьому інші характерні риси досліджуваного права не змінюються.

Доведено, що, не дивлячись на формулювання положень ст. 46 Конституції України, право на соціальний захист є правом людини з огляду на те, що є похідним від права на життя, оскільки у ситуації, коли людина чи сім'я опинилась у стані економічної незабезпеченості та/або соціального неблагополуччя, спричинених соціальним ризиком, саме від належного здійснення заходів соціального захисту часто залежить збереження життя людини та кожного члена сім'ї.

Визначальною особливістю права на соціальний захист є його комплексність, що полягає у реалізації даного права у процесі здійснення менш об'ємних за змістом прав щодо забезпечення конкретними видами соціального захисту: грошовими виплатами, соціальними послугами, соціальними пільгами, натуральною допомогою, медичною допомогою, лікарськими препаратами та виробами медичного призначення, житловими субсидіями.

Встановлено, що в сучасних умовах кількість обставин, які визнаються значимими, з настанням яких особа набуває повної правосуб'єктності у сфері соціального захисту, з кожним роком збільшується. Відповідно їх несприятливі наслідки об'єктивно не можуть мати навіть подібної правової природи. У зв'язку з цим закономірним є висновок, що одного універсального заходу соціального захисту, який би міг попередити, подолати та/або пом'якшити несприятливі наслідки всіх соціальних ризиків, адаптувати людину до нових умов її життєдіяльності, немає та не може бути. При цьому кожен з видів соціального захисту є надзвичайно різноманітним. Мова йде, наприклад, про відмінності в джерелах фінансування грошових виплат, диференціацію їх розміру залежно від складності наслідків соціального ризику, правового статусу отримувача тощо. У той же час кожне з наведених прав щодо забезпечення конкретними видами соціального захисту та право на соціальний захист загалом спрямовані на задоволення інтересу людини (сім'ї) щодо отримання конкретних матеріальних благ та/або комплексу нематеріальних заходів з метою попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків або адаптації до нових умов життєдіяльності. З огляду на єдину правову природу, цільову спрямованість та в цілому уніфікований механізм забезпечення кожного з названих вище прав на соціальне забезпечення, недоцільним є визнання кожного з таких прав самостійним суб'єктивним правом людини.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та структура права на соціальний захист»* аналізуються різні підходи до визначення поняття «право на соціальний захист» як правової категорії, формулюється авторське визначення зазначеного поняття та розкривається структура досліджуваного права.

У підрозділі визначено співвідношення категорій «право на соціальний захист», «право на соціальне забезпечення» та «права у сфері соціального забезпечення». Встановлено, що право на соціальне забезпечення та право

на соціальний захист співвідносяться як частина і ціле, оскільки останнє, крім мети здійснення права на соціальне забезпечення, включає також попередження соціальних ризиків, його реалізація фінансується за рахунок усіх незаборонених законом джерел (у той час як основний обов'язок щодо фінансування здійснення права на соціальне забезпечення покладено на державу) та здійснюється з метою забезпечення достойного життєвого рівня людини та її сім'ї (на відміну від права на соціальне забезпечення, здійснення якого спрямоване на забезпечення рівня життя не нижче прожиткового мінімуму). Можливості здійснення у випадку настання конкретного соціального ризику відповідних правомочностей щодо отримання передбачених нормативно-правовими актами видів соціального захисту охоплюється змістом категорії «права у сфері соціального забезпечення».

У підрозділі визначено поняття права на соціальний захист. Встановлено, що право на соціальний захист, незважаючи на свою зовнішню єдність, є неоднорідним за своєю структурою – складається із системи нормативно визначених правомочностей: права на свої дії (право-поведінка), права на чужі дії (право-вимога) та права на захист (право-претензія).

У підрозділі 1.3. *«Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: поняття та структура»* аналізуються різні підходи до визначення переліку та змісту структурних елементів юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, формулюється авторське визначення категорії «юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист».

Встановлено, що юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист має комплексний характер, що проявляється у взаємозалежності та взаємоузгодженості, системності його елементів, та реалізується за допомогою різноманітних заходів та засобів (матеріально-технічних, організаційно-управлінських, ідеологічних (соціально-політичних), а також спеціально-юридичних), які вживаються самою управомоченою особою, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та підпорядкування, інститутами громадянського суспільства та іншими суб'єктами, які можуть бути залучені до процесу утвердження, реалізації, охорони чи захисту права на соціальний захист. Відповідні заходи та засоби здійснюються з метою забезпечення якості та ефективності нормативно-правових актів, що визначають зміст права на соціальний захист та безпосередньо закріплюють механізми його реалізації, охорони та захисту, а також задоволення інтересу управомоченої особи щодо отримання конкретних видів соціального захисту задля попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації людини до нових умов життєдіяльності.

Доведено, що юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист включає в себе механізм утвердження, механізм реалізації, механізм охорони та механізм захисту закріпленої міжнародно-правовими актами та

національним законодавством, договірними актами міри можливої поведінки особи, спрямованої на задоволення інтересу щодо отримання комплексу матеріальних благ та/або нематеріальних заходів для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності.

Механізмом утвердження права на соціальний захист є система правових норм, за допомогою яких відбувається регламентація галузевих суспільних відносин з метою забезпечення ефективного задоволення інтересу людини щодо отримання конкретних видів соціального захисту. Обґрунтовується висновок про те, що при дослідженні механізму утвердження права на соціальний захист ключова роль повинна належати визначенню його якості та ефективності, що відповідає засадам антропологічного (персонального) підходу до правового розвитку, пов'язаного із сутністю та діяльністю людини, яка стає центром наукових ідей.

Зазначається, що механізм реалізації права на соціальний захист є комплексом взаємозалежної діяльності управомоченого суб'єкта і зобов'язаних суб'єктів, спрямованої на забезпечення першого конкретним видом соціального захисту з метою попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності. Встановлено, що фактично механізм реалізації права на соціальний захист передбачає взаємоузгоджені дії двох суб'єктів правовідносин – управомоченої особи та зобов'язаних суб'єктів. У свою чергу, основними у зазначеному механізмі є дії саме управомоченої особи, оскільки саме вона ініціює виникнення відповідних правовідносин, обирає їх вид, таким чином здійснюючи своє право на соціальний захист.

Робиться висновок, що механізмом здійснення права на соціальний захист є юридично нормативна та предметна діяльність управомоченої особи (людини, яка зазнала реальної загрози настання або безпосередньо несприятливих наслідків соціальних ризиків), що здійснюється у визначених законом формах та виражається у використанні та виконанні нею правових приписів з метою досягнення, збереження та підвищення життєвого рівня.

Важливими елементами юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист є його захист та охорона. Вони є нетотожними поняттями, оскільки охорона визначеного права здійснюється на етапі до його порушення, а захист – у випадку його порушення, невизнання або оспорення.

Механізм охорони права на соціальний захист – це нормативно визначена система заходів, вжиття яких належить до компетенції уповноважених суб'єктів, що забезпечують попередження зловживання правом, його порушення, усунення перешкод у здійсненні права, усунення та профілактику причин порушення права, невиконання (неналежного виконання) обов'язків зобов'язаними суб'єктами та сприяють здійсненню права на соціальний захист. Охорона права на соціальний захист включає в себе заходи контрольно-

наглядного характеру, відповідальності зобов'язаних суб'єктів, порядок здійснення цих заходів для охорони права на соціальний захист.

На підставі дослідження різних точок зору щодо визначення поняття «захист прав людини» в підрозділі сформульована дефініція механізму захисту права на соціальний захист.

Другий розділ «Нормативне закріплення права на соціальний захист» містить три підрозділи і присвячений дослідженню міжнародних та європейських стандартів права на соціальний захист, нормативного закріплення права на соціальний захист у законодавстві України.

У підрозділі 2.1. «Міжнародні стандарти права на соціальний захист» аналізується зміст положень міжнародно-правових актів у сфері соціального захисту населення та стан їх імплементації в чинне національне законодавство.

Встановлено, що міжнародні стандарти права на соціальний захист – це комплекс норм, закріплених у міжнародно-правових актах, які внаслідок їх імплементації у внутрішнє законодавство держави стають обов'язковими або застосовуються добровільно та визначають мінімально необхідний або бажаний перелік та обсяг правомочностей у структурі права на соціальний захист, зумовлені досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх реалізації, охорони й захисту.

У підрозділі зазначено, що ознаки міжнародних стандартів права на соціальний захист можуть бути поділені на змістовні та функціональні. Змістовними ознаками міжнародних стандартів права на соціальний захист є такі їх властивості, які визначають особливості формулювання та закріплення відповідних стандартів у тексті міжнародно-правових актів. У підрозділі до їх числа віднесено: всесвітню (регіональну) універсальність; фіксацію ними переліку та обсягу правомочностей у структурі права на соціальний захист; залежність від рівня розвитку суспільства; неможливість звуження змісту; першочерговість інтересу людини у визначенні змісту стандарту; обмеженість більшості стандартів економічними можливостями держави; застосування оціночних понять; неконкретність зобов'язань держави, пов'язаних з їх дотриманням.

Встановлено, що функціональні ознаки міжнародних стандартів права на соціальний захист характеризують механізм їх реалізації в національній правовій системі, вплив на суспільні відносини у сфері соціального захисту. Функціональними ознаками міжнародних стандартів права на соціальний захист визначено: спрямування на регулювання суспільних відносин у сфері соціального захисту; значну кількість міжнародно-правових актів, у яких закріплені стандарти права на соціальний захист; обов'язковість або бажаність дотримання; взаємодію міжнародного та внутрішньодержавного правопорядків з метою забезпечення їх дотримання; специфічність санкцій,

що накладаються за недотримання стандартів; зобов'язання щодо дотримання стандартів беруться державами на себе добровільно.

У підрозділі доведена відповідність нормативно-правових актів України у визначеній сфері більшості міжнародних стандартів права на соціальний захист. Встановлено, що в окремих випадках національним законодавством у цій сфері встановлено більш високий рівень соціального захисту населення порівняно з відповідними міжнародними стандартами, зокрема, щодо мінімального строку виплати допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, забезпечення допомогою у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання, забезпечення ширшого кола осіб страховими виплатами у разі смерті потерпілого, збереження права на отримання відповідної страхової виплати за дітьми до досягнення ними 18 років, здійснення заходів соціального захисту у зв'язку з частковим безробіттям, безоплатного забезпечення осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації тощо.

У той же час низка положень міжнародно-правових актів, які закріплюють стандарти права на соціальний захист, не знайшли свого відображення в актах національного законодавства України.

У підрозділі 2.2. «Європейські стандарти права на соціальний захист» досліджуються стандарти права на соціальний захист, закріплені в актах Ради Європи, Європейського Союзу, та стан відповідності їм національних нормативно-правових актів.

Встановлено, що європейські стандарти права на соціальний захист є різновидом міжнародних стандартів відповідного права, закріпленим у актах Ради Європи та ЄС, які мають застосовуватися державами Європи (країнами-підписантами), з метою адаптації національного законодавства у сфері соціального захисту населення.

Доведено, що у сучасних умовах дієвими є стандарти, закріплені у рішеннях Європейського суду з прав людини, оскільки вони забезпечені механізмом контролю за їх дотриманням. Саме постійний тиск з боку Комітету міністрів Ради Європи у випадку невиконання рішень Суду, прийнятих щодо конкретної держави, сприяє прийняттю нового законодавства у сфері соціального захисту та впливає на його реформування з урахуванням євроінтеграційних процесів в Україні.

Доведено, що національна практика здійснення соціального захисту не відповідає європейським стандартам запобігання епідемічним, ендемічним захворюванням та нещасним випадкам, що пов'язано з відсутністю обов'язкової імунопрофілактики в Україні.

У підрозділі 2.3. «Нормативне закріплення права на соціальний захист законодавством України» дається оцінка якості та ефективності нормативно-правових актів України у сфері регулювання відносин соціального захисту.

У підрозділі зазначається, що в сучасних умовах нормативне закріплення права на соціальний захист відбувається не лише законодавством України як сукупністю законів України, чинних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанов Верховної Ради України, указів Президента України, декретів і постанов Кабінету Міністрів України, прийнятих в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України, але й актами соціального діалогу, прийнятими на всіх рівнях його здійснення, актами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Встановлено, що створенню ефективного механізму забезпечення права на соціальний захист сприятиме дотримання ключових вимог принципу правової визначеності у праві соціального забезпечення у процесі регулювання галузевих відносин, що дозволить створити гнучку стабільну систему нормативно-правових актів, забезпечить прозорість та демократизм при прийнятті рішень уповноваженими органами та суб'єктами у сфері соціального захисту на основі принципу верховенства права, а також матиме наслідком створення єдиної судової практики у сфері захисту права людини на отримання конкретних видів соціального захисту з метою попередження, подолання або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов її життєдіяльності.

Доведено, що нормативно-правові акти України, якими закріплено право на соціальний захист, є недостатньо якісними та ефективними, оскільки не повною мірою відповідають таким критеріям, як: відповідність норм права суспільним відносинам, що прогресивно розвиваються, соціальним інтересам та потребам; правильність визначення необхідності правової регламентації тих чи інших суспільних відносин; законність самих нормативно-правових актів, їх відповідність нормам міжнародного права, конституційним положенням, іншим вищестоящим у порядку ієрархії актам; відповідність норм права прийнятим у суспільстві нормам моралі, звичаям, ідеям добра, справедливості, гуманізму, загальнолюдським цінностям; ясність, зрозумілість, доступність правових приписів; правильність визначення рівня правової регламентації; відсутність протиріч між нормами права; систематизованість; характер юридичних санкцій.

Наводяться контраргументи проведення часткової кодифікації законодавства у сфері соціального захисту населення, пов'язані з різносторонністю права соціального забезпечення як галузі законодавства, яка включає норми, що регулюють відносини у сфері соціального захисту в різних організаційно-правових формах, які відрізняються між собою суб'єктним складом, підставами здійснення та видами соціального захисту, механізмом визначення їх розміру та обсягу. Кожна організаційно-правова форма соціального захисту відрізняється від іншої системою названих ознак, що ще більше ускладнює її нормативно-правове забезпечення. Доводиться, що

прийняття видових кодексів у сфері соціального захисту неминуче призведе до дублювання їх положень, що пов'язано з комплексністю заходів соціального захисту, а оскільки проведення кодифікації, навіть часткової, це довготривалий процес, який буде здійснюватися різними суб'єктами законодавчої ініціативи, то можлива ситуація, за якої положення відповідних видових кодексів будуть суперечити один одному.

Третій розділ «Механізм здійснення та охорони права на соціальний захист» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються механізм здійснення права на соціальний захист, поняття та зміст гарантій права на соціальний захист, механізм охорони права на соціальний захист.

У підрозділі 3.1. «Механізм здійснення права на соціальний захист» аналізуються особливості системи взаємопов'язаних дій уповноваженої особи щодо втілення в життя відповідних правових приписів у сфері соціального захисту.

Встановлено, що особливістю процедури здійснення права на соціальний захист є: по-перше, участь у даному процесі виключно уповноваженої особи; по-друге, відповідна діяльність може здійснюватися як особисто уповноваженою особою, так і її законним, уповноваженим, договірним представником; по-третє, процедура здійснення права на соціальний захист чітко визначена нормативно-правовими актами міжнародного та національного рівнів; по-четверте, відсутній правозастосовний акт; по-п'яте, уповноважена особа самостійно визначає обсяг здійснення свого права в межах визначених законодавством та у будь-який момент може відмовитися від його здійснення.

Доводиться, що задля підвищення ефективності механізму здійснення права на соціальний захист національними нормативно-правовими актами має бути передбачена можливість звернення до соціально зобов'язаного суб'єкта з заявою про призначення (надання) усіх видів соціального захисту в електронній формі. З урахуванням особливостей конкретних видів соціального захисту законодавством може бути передбачена вимога щодо подання, окрім вищезгаданої заяви декларацій про майновий стан, доходи і витрати сім'ї тощо. Більшість інших документів, необхідних для реалізації права особи на соціальний захист, зможуть отримуватися безпосередньо зобов'язаними суб'єктами в порядку обміну інформацією.

Обґрунтовується думка, що запровадження можливості здійснення права на соціальний захист в електронній формі не виключить порядок подання заяв про надання конкретних видів соціального захисту у паперовому вигляді, тим паче, що право на окремі види соціальних послуг, грошових виплат, соціальних пільг тощо жодним іншим чином, як паперовими документами, підтверджене бути не може. У такому разі за соціально зобов'язаним суб'єктом для розгляду питань, що належать до його компетенції, має зберігатися право запропонувати громадянину подати додаткові документи, які необхідні для розгляду відповідних заяв.

У підрозділі 3.2. «Поняття та зміст гарантій права на соціальний захист» аналізуються різні підходи до визначення поняття та змісту гарантій права на соціальний захист, здійснюється їх класифікація.

Гарантії права на соціальний захист у підрозділі розглядаються в якості умов, способів і засобів, існування яких покликане якнайефективніше забезпечити можливість задоволення інтересу, який опосередковує досліджуване суб'єктивне право людини. При цьому зазначається, що відповідні умови мають найрізноманітнішу природу, виходячи з якої гарантії права на соціальний захист поділяються на загально-соціальні (економічні, політичні, соціальні і духовні) та спеціальні (юридичні).

Юридичними гарантіями права на соціальний захист є визначена в нормативно-правових актах система умов, засобів, прийомів та форм, яка покликана охороняти, захищати право на соціальний захист, забезпечувати його безперешкодне здійснення та виконання кореспондуючих йому обов'язків. Доведено, що залежно від структури механізму забезпечення права на соціальний захист, їх функціональної спрямованості юридичні гарантії досліджуваного права можна згрупувати, виділивши: 1) гарантії реалізації прав і обов'язків суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту; 2) гарантії охорони; 3) гарантії захисту.

Юридичними гарантіями реалізації прав і обов'язків суб'єктів правовідносин у сфері соціального захисту є визначені нормативно-правовими актами межі прав і обов'язків, а також межі їх здійснення, юридичні факти, з якими пов'язане їх здійснення, процесуальні форми здійснення прав і обов'язків, заходи заохочення і пільги для стимулювання правомірної ініціативної їх реалізації.

Юридичні гарантії охорони права на соціальний захист охоплюють: рівність усіх перед законом; невідворотність покарання за вчинення правопорушення; передбачені нормами права процедури нагляду і контролю за правомірністю поведінки суб'єктів права з метою виявлення правопорушень; процедури юридичної відповідальності; запобіжні заходи та інші правоохоронні заходи; процесуальні форми застосування правоохоронних заходів; заходи попередження правопорушень.

Юридичні гарантії захисту досліджуваного права включають у себе встановлення заходів його захисту та відновлення у разі невизнання, оспорення чи порушення.

У підрозділі залежно від форми їх реалізації юридичні гарантії права на соціальний захист поділено на нормативно-правові та організаційно-правові. Нормативно-правові гарантії права на соціальний захист є системою правових норм, що закріплюють досліджуване право, визначають правомочності, які входять до його структури, механізм його реалізації, охорони та захисту. Систему організаційно-правових гарантій права на соціальний захист складає діяльність загальних (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет

Міністрів України, міністерства та відомства, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, професійні спілки, суди та інші) та спеціальних (Міністерство соціальної політики України, департаменти соціального захисту місцевих адміністрацій, Фонд соціального страхування України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійний фонд України, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, суб'єкти недержавного соціального захисту та інші) суб'єктів, спрямована на створення організаційно- та фінансово-правових умов для здійснення, охорони та захисту права на соціальний захист шляхом виконання кореспондуючих цьому праву обов'язків.

Юридичні гарантії права на соціальний захист залежно від території поширення класифікуються на міжнародні, які встановлюються спільними зусиллями держав за їх взаємною згодою і закріплюються у відповідних міжнародно-правових актах, та внутрішньодержавні. Міжнародно-правові гарантії права на соціальний захист передбачають наявність міжнародно-правових форм та способів захисту права на соціальний захист, соціально-партнерських механізмів забезпечення даного права, діяльність спеціалізованих органів (організацій) щодо реалізації міжнародних програм, метою яких є соціальний захист.

У підрозділі 3.3. «Механізм охорони права на соціальний захист» досліджуються система та зміст заходів та засобів, що забезпечують попередження зловживання правом, його порушення, усунення перешкод у здійсненні права, усунення та профілактику причин порушення права, боротьбу з невиконанням (неналежним виконанням) обов'язків зобов'язаними суб'єктами та сприяють здійсненню права на соціальний захист.

Встановлено, що одне з центральних місць у механізмі охорони права на соціальний захист займають контрольні-наглядові заходи, спрямовані на встановлення правомірності поведінки суб'єктів права соціального забезпечення, виявлення порушень права на соціальний захист та їх причин.

Обґрунтовується думка про те, що нагляд і контроль у сфері соціального захисту є діяльністю компетентних суб'єктів, спрямованою на встановлення стану додержання законності у суспільних відносинах у сфері соціального захисту, відповідності діяльності соціально зобов'язаних суб'єктів інтересам суспільства, виявлення і припинення порушень, притягнення порушників до юридичної відповідальності.

Доведено, що важливе значення в механізмі охорони права на соціальний захист відіграє громадський контроль у сфері соціального захисту населення, яким є діяльність інститутів громадянського суспільства, спрямована на встановлення та попереджувальний організаційно-правовий вплив на стан додержання законності в суспільних відносинах у сфері соціального захисту з метою якнайкращого забезпечення права на соціальний захист.

Четвертий розділ «Механізм захисту права на соціальний захист» складається з двох підрозділів, у яких досліджуються форми і способи захисту права на соціальний захист.

У *підрозділі 4.1. «Форми захисту права на соціальний захист»* аналізуються особливості юрисдикційної та неюрисдикційної форм захисту права на соціальний захист.

Юрисдикційна форма захисту права на соціальний захист передбачає звернення людини, право якої порушене, особисто або через законного, уповноваженого, договірнього представника до державних чи інших органів, уповноважених на вжиття заходів та засобів щодо відновлення або визнання порушеного права, відшкодування збитків, завданих неправомірними діями іншого учасника соціально-забезпечувальних правовідносин.

Залежно від території, на яку поширюється компетенція органу, уповноваженого на здійснення заходів щодо відновлення або визнання порушеного права на соціальний захист, юрисдикційна форма захисту поділяється на міжнародну та національну.

Міжнародна юрисдикційна форма захисту права на соціальний захист реалізується шляхом виконання публічними суб'єктами міжнародного права – універсальними, регіональними міжнародними органами (організаціями) загальної та спеціальної компетенції повноважень щодо розгляду доповідей про стан дотримання взятих на себе при ратифікації відповідних міжнародно-правових актів зобов'язань у сфері забезпечення права на соціальний захист, розгляду індивідуальних і колективних скарг на порушення відповідних положень міжнародно-правових актів, тлумачення міжнародно-правових норм, що є передумовою уніфікації та гармонізації законодавства держав-учасників міжнародної співпраці та забезпечує реалізацію права на соціальний захист відповідно до міжнародних стандартів.

Встановлено, що захист права на соціальний захист на міжнародному рівні здійснюється двома взаємопов'язаними методами, а саме: шляхом розгляду уповноваженими органами міжнародних організацій доповідей щодо дотримання положень відповідних міжнародно-правових актів, а також шляхом розгляду скарг держав, організацій працівників та роботодавців, громадських об'єднань, індивідуальних звернень щодо порушення права на соціальний захист. Обґрунтовується думка про те, що в сучасних умовах необхідність подавати доповіді та звіти про виконання положень міжнародно-правових актів та про заходи, спрямовані на ратифікацію їх положень, не можна вважати ефективною гарантією виконання державою зобов'язань, взятих на себе за цими документами. Саме тому необхідно вдосконалювати механізм захисту права на соціальний захист шляхом розширення можливості оскарження порушень права на соціальний захист, за результатами якого приймаються рішення, обов'язкові для виконання та спрямовані на поновлення

або визнання порушеного чи невизнаного права та відшкодування збитків, завданих таким порушенням.

Національна юрисдикційна форма захисту права на соціальний захист передбачає оскарження незаконних дій або бездіяльності соціально зобов'язаного суб'єкта в адміністративному або судовому порядку. Зазначається, що не дивлячись на важливе значення адміністративного захисту права на соціальний захист, який, частіше за все, реалізується в результаті діяльності контрольно-наглядових суб'єктів, ініційованої людиною, право якої порушене (невизнане), у механізмі його забезпечення, спеціально-уповноважені органи, на жаль, не наділені повноваженнями щодо проведення перевірки вжитих заходів щодо усунення виявлених ними порушень. Як результат, за відсутності належних заходів відповідальності правопорушника ефективність адміністративного захисту права на соціальний захист залежить виключно від правосвідомості підконтрольного суб'єкта.

У підрозділі 4.2. «Способи захисту права на соціальний захист» досліджуються види способів захисту права на соціальний захист.

Способами захисту права на соціальний захист є дії юрисдикційних органів, уповноваженої особи або її законного, уповноваженого, договірного представника з метою забезпечення припинення, усунення порушень права, його визнання або поновлення, задоволення інтересу щодо отримання конкретного виду соціального захисту у визначеному нормативно-правовими актами порядку і відшкодування збитків, що спричинені порушенням суб'єктивного права людини на соціальний захист.

Способи захисту права на соціальний захист різняться залежно від того, у якій формі захисту вони застосовуються – юрисдикційній чи неюрисдикційній, на що вказує суб'єкт, який здійснює захист: спеціально уповноважений орган; людина, чиє право порушене, її уповноважений, законний або договірний представник. Доведено, що з урахуванням особливостей правового статусу уповноважених суб'єктів соціально-забезпечувальних правовідносин, які наділені правом на задоволення інтересу щодо отримання комплексу матеріальних благ та/або нематеріальних заходів, для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків шляхом реалізації обов'язків соціально зобов'язаними суб'єктами всіх форм власності та господарювання, та частіше за все не можуть оцінити значення своїх дій, у зв'язку з чим реалізують свою дієздатність за допомогою законних, уповноважених, договірних представників, способи захисту права на соціальний захист частіше за все обираються цими ж суб'єктами.

Встановлено, що одним зі способів захисту права на соціальний захист є відшкодування моральної шкоди, можливість застосування якого в Україні у сучасних умовах дещо обмежена. По-перше, це пов'язано з недосконалістю галузевих нормативно-правових актів, більшістю з яких передбачено, що у разі порушення права на соціальний захист винні особи несуть відповідальність,

передбачену законом. Проте жодним нормативно-правовим актом прямо не передбачена можливість відшкодування людині суб'єктом, винним у порушенні права на соціальний захист, моральної шкоди. По-друге, обґрунтовується думка про те, що основною перешкодою на шляху ефективного застосування відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права на соціальний захист, як способу захисту відповідного суб'єктивного права людини, є закріплення соціально-забезпечувальним законодавством вимоги до соціально зобов'язаних суб'єктів щодо виключно цільового використання коштів, які повинні спрямовуватися на цілі соціального захисту та не можуть витрачатися на компенсацію моральної шкоди.

Доведено, що відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту права на соціальний захист має додатковий характер та сам по собі не є ефективним за умови незастосування відновних та/або припиняючих способів. При цьому протиправність діянь соціально зобов'язаного суб'єкта, що стали приводом для застосування обраних уповомоченою особою способів захисту, встановлюється саме у процесі відновлення порушеного права. У подальшому вказані факти мають значення прееюдиційних для визначення можливості відшкодування моральної шкоди.

Набула подальшого розвитку наукова думка про те, що з метою забезпечення припинення, усунення порушень права на соціальний захист, його визнання або поновлення, задоволення інтересу щодо отримання конкретного виду соціального захисту у визначеному нормативно-правовими актами порядку може бути застосований самозахист. Встановлено, що за функціональним критерієм у праві соціального забезпечення виділяються припиняючі (припиняють початок правопорушення та попереджають несприятливі наслідки правопорушення) та забезпечувальні (створюють передумови для отримання компенсації) способи самозахисту.

Доведено, що відновлюючі та компенсаційні способи для неюрисдикційної форми захисту досліджуваного права не притаманні, що пов'язано з механізмом реалізації даного права (у тому числі і його відновлення), який має заявний характер та полягає в обов'язковому прийнятті позитивного рішення зобов'язаним суб'єктом за наслідками розгляду поданої заяви з необхідними документами. Самозахист же передбачає, що стан уповомоченого суб'єкта повертається до первинного (до порушення) лише завдяки його особистим діям. Таким чином, особа, право на соціальний захист якої порушено, самостійно, без звернення до компетентних суб'єктів, відновити його та компенсувати завдану порушенням шкоду не в змозі.

Зазначається, що уповноважена особа не позбавлена можливості припинити будь-які порушення належного їй права на соціальний захист. Припиняючим способом самозахисту права на соціальний захист, наприклад, може бути відмова від соціальних послуг (крім випадків, визначених законом), право на яку гарантоване п. 6 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про соціальні

послуги» від 17 січня 2019 року. При цьому особа, яка відмовляється від соціального обслуговування, не повинна пояснювати причини прийнятого нею рішення та не позбавляється права на отримання соціальних послуг від іншого їх надавача. Управомочена особа з метою захисту свого права може застосовувати також забезпечувальні способи самозахисту, що полягають у здійсненні дій, які забезпечують збереження змісту та обсягу права на соціальний захист. Прикладом такого способу захисту права на соціальний захист є укладення договорів страхування довічної пенсії, які відповідно до ч. 2 ст. 62 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» укладаються між учасником фонду та страховою організацією після настання пенсійного віку, визначеного у пенсійному контракті, зокрема, й у разі його (контракту) розірвання через істотне порушення адміністратором пенсійного фонду його умов.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш важливі результати дисертаційного дослідження та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення соціально-забезпечувального законодавства України, зокрема:

1. Право на соціальний захист є закріпленою нормативно-правовими актами (міжнародними та національними) мірою можливої поведінки людини, спрямованою на задоволення інтересу щодо отримання комплексу матеріальних благ та/або нематеріальних заходів для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності шляхом реалізації обов'язків соціально зобов'язаними суб'єктами всіх форм власності та господарювання.

2. Характерними рисами права на соціальний захист як суб'єктивного права людини є: 1) визнання його мірою можливої поведінки; 2) механізм забезпечення даного права врегульований міжнародно-правовими актами, актами національного законодавства, договірними актами; 3) спрямовання на задоволення інтересу особи; 4) забезпечення даного права можливе виключно шляхом виконання обов'язків соціально зобов'язаними суб'єктами всіх форм власності та господарювання; 5) даним правом наділена кожна людина, яка на законних підставах перебуває на території держави; 6) можливість реалізації даного права пов'язана з категорією соціального ризику; 7) реалізація даного права фінансується за рахунок джерел, не заборонених законом; 8) право на соціальний захист реалізується в різних організаційно-правових формах; 9) комплексний характер; 10) державна гарантованість даного права.

3. Ознаками юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист є:

– комплексний характер, що проявляється у взаємозалежності та взаємоузгодженості, системності його елементів;

- забезпечення права на соціальний захист здійснюється за допомогою різноманітних заходів та засобів: матеріально-технічних, організаційно-управлінських, ідеологічних (соціально-політичних), а також спеціально-юридичних, які мають ключове значення;

- спрямованість на забезпечення якості та ефективності нормативно-правових актів, що визначають структуру права та соціальний захист та безпосередньо закріплюють механізми його реалізації, охорони та захисту, а також задоволення інтересу людини щодо отримання конкретних видів соціального захисту задля попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності;

- забезпечення права на соціальний захист відбувається шляхом вжиття вищеназваних заходів та засобів самою уповноваженою особою, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та підпорядкування, інститутами громадянського суспільства, судами та іншими суб'єктами, які можуть бути залучені до відповідного процесу в момент утвердження, реалізації, охорони чи захисту права на соціальний захист.

4. У цілому можна констатувати відповідність нормативно-правових актів України у визначеній сфері міжнародним стандартам права на соціальний захист. В окремих випадках національна практика соціального захисту навіть перевищує міжнародні стандарти. У той же час низка положень міжнародно-правових актів, які закріплюють стандарти права на соціальний захист, не знайшли свого відображення в актах національного законодавства України, у зв'язку з чим доцільно внести зміни та доповнення до низки нормативно-правових актів України з метою забезпечення ефективної імплементації міжнародних стандартів права на соціальний захист у національну юридичну практику:

- статті 46, 48 Конституції України викласти у такій редакції:

«Стаття 46. Кожен має право на соціальний захист, що включає право на забезпечення його в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, та право на попередження настання соціальних ризиків.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом»;

«Стаття 48. Кожен має право на гідний життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає гідне харчування, одяг, житло, освіту, медичну допомогу та неухильне поліпшення умов життя»;

– доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення ст. 44-4 такого змісту:

«Стаття 44-4. Ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень

Ухилення від проведення обов'язкових профілактичних щеплень відповідно до затвердженого календаря щеплень за відсутності відповідних медичних протипоказань, –

тягне за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ухилення батьків або інших законних представників осіб, які не досягли 18 років або які визнані судом недієздатними, обмежено дієздатними, від погодження проведення обов'язкових профілактичних щеплень відповідно до затвердженого календаря щеплень особам до 18 років, особам, визнаним судом недієздатними, обмежено дієздатними, за відсутності відповідних медичних протипоказань, –

тягне за собою накладення штрафу від п'яти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ухилення від проведення обов'язкових профілактичних щеплень у разі загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах, за відсутності відповідних медичних протипоказань, –

тягне за собою накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ухилення працівників окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) поширення ними інфекційних хвороб, від проходження обов'язкових профілактичних щеплень у порядку визначеному законом, –

тягне за собою накладення штрафу у розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

– ст. 18-7 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» викласти у такій редакції:

«Стаття 18-7. Розмір допомоги на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність

Допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання,

онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність, надається щомісячно в розмірі прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку».

5. Здійснення права на соціальний захист відбувається у встановлених законодавством межах. Межі здійснення права на соціальний захист та обмеження права на соціальний захист є складовими меж досліджуваного права.

Межі права на соціальний захист є його позитивною характеристикою – абсолютними можливостями, які людина може здійснювати з метою задоволення своїх інтересів. У свою чергу, обмеження права на соціальний захист характеризують механізм його здійснення з негативної сторони – визначають дії, які не можуть бути вчинені в тій чи іншій ситуації з метою забезпечення балансу між інтересами конкретної особи та інтересами держави і суспільства. Обмеження права на соціальний захист, нормативно встановленими обґрунтованими утисками, якраз і визначає межі здійснення досліджуваного права.

6. Характерними рисами зловживання правом на соціальний захист є, по-перше, те, що воно є варіантом використання наданого суб'єктивного права, який хоча формально («зовні») і відповідає правовій нормі, проте здійснюється з протиправною метою, що призводить до порушення прав третіх осіб, публічних інтересів. У результаті зловживання правом на соціальний захист спотворюється призначення конкретних видів соціального захисту, орієнтованих на попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптацію людини до нових умов життєдіяльності. По-друге, кваліфікація акту поведінки як зловживання правом нерозривно пов'язана з констатацією факту виходу уповноваженої особи за межі здійснення відповідного суб'єктивного права.

7. У сучасних умовах обмеженими в можливості ефективної реалізації права на соціальний захист є трансгендерні особи, яким через значну стигматизацію часто відмовляють у наданні медичної допомоги, пов'язаної зі зміною (корекцією) статевої належності, надають неякісні медичні послуги.

Крім того, у чинному законодавстві у сфері соціального захисту населення виникла прогалина щодо врегулювання відносин надання (здійснення) «сімейних» видів соціального захисту членів сім'ї трансгендерної особи, подолати яку видається можливим лише шляхом визначення на законодавчому рівні обов'язку заявника подавати при зверненні до компетентного органу не лише визначений перелік документів, необхідних для призначення бажаного виду соціального захисту, а й документ, який підтверджує зміну статі члена сім'ї заявника, від особи якого залежить реалізація права на соціальний захист

управомоченого суб'єкта. Для цього доцільно передбачити обов'язок органів реєстрації актів цивільного стану при проведенні реєстрації змін до актового запису про народження трансгендерної особи видавати відповідний документ паралельно зі свідоцтвом про народження зі зміненими даними, в іншому випадку члени сім'ї трансгендерної особи опиняться у нерівному становищі при здійсненні права на «сімейні» види соціального захисту порівняно з іншими суб'єктами та змушені будуть вживати додаткових заходів з метою здійснення гарантованого Конституцією України права.

8. З урахуванням значення органів місцевого самоврядування в системі соціального захисту населення в Україні, розширення їх повноважень у досліджуваній сфері суспільних відносин та безпідставності очікування високих показників ефективності державного нагляду і контролю у сфері соціального захисту населення, що здійснюється переважно державними органами та установами, що не мають статусу спеціалізованих суб'єктів, доцільно врегулювати порядок проведення державного контролю виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, об'єднаних територіальних громад у сфері соціального захисту.

З огляду на зміст повноважень Державної служби України з питань праці та її територіальних органів, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, об'єднаних територіальних громад, визначених Положенням про Державну службу України з питань праці, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно, доцільно внести зміни до Порядку здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю, Порядку здійснення державного нагляду за додержанням законодавства про працю як структурних частин постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю» від 21 серпня 2019 року №823, шляхом визначення в них механізму здійснення контрольно-наглядових повноважень даних суб'єктів у сфері соціального захисту. Для цього варто узгодити зміст названих Порядків з положеннями Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Положення про Державну службу України з питань праці, скоригувати назву даного нормативно-правового акту шляхом формулювання її як «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та соціальний захист».

9. Недоцільним є започаткування роботи Державної соціальної служби України в якості органу, який реалізує державну політику з питань державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері соціального захисту, що пов'язано з відсутністю у нормативно-правових актах України однозначного розуміння поняття «соціальна підтримка», під яким розуміється в одному випадку лише один із різновидів соціальних послуг, в іншому – грошова виплата особам, яких було незаконно позбавлено особистої свободи на тимчасово окупованих територіях України, в третьому – сукупність видів

соціального захисту, надання яких фінансується з державного бюджету, що вплине на практику правозастосування, можливість виконання даним органом своїх повноважень та як наслідок систему соціального захисту населення в цілому.

Неможливим видається також започаткування здійснення контрольно-наглядової діяльності Держсоцслужбою України у сфері соціального захисту населення на сучасному етапі з огляду на відсутність розмежування її повноважень з компетенцією виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, об'єднаних територіальних громад, що неминуче призведе на надмірного навантаження окремих суб'єктів, які стануть підконтрольними як Держсоцслужбі України, так і органам місцевого самоврядування в одній сфері їх діяльності.

10. У законодавстві у сфері соціального захисту населення в якості заходів відповідальності зобов'язаного суб'єкта мають бути закріплені не лише компенсації неотриманого блага (виду соціального захисту), але й стягнення відсотків розміру (вартості) того чи іншого виду соціального захисту, компенсація моральної шкоди.

У разі порушення права на отримання «нематеріальних» видів соціального захисту (соціального обслуговування, соціальних пільг, забезпечення лікарськими препаратами і т.д.) громадяни також повинні забезпечуватися правом на отримання відповідної компенсації, виходячи з ринкової вартості відповідних послуг, товарів тощо або з фактичних затрат (наприклад, у разі ненадання особі певного статусу, наявність якого зумовлює право на соціальні пільги, і її вимушеної оплати відповідних благ у повному обсязі).

Доцільність запровадження запропонованих заходів юридичної відповідальності соціально зобов'язаних суб'єктів пояснюється тим, що з урахуванням рівня інфляції в Україні, значних строків виконання рішень про стягнення на користь фізичних осіб відповідних грошових виплат, у разі відновлення права на соціальний захист після його порушення, відповідні грошові суми у будь-якому випадку не зможуть забезпечити ту ж саму купівельну спроможність, що й у місяці, у якому відповідна пенсія, державна соціальна допомога тощо мала була б бути виплаченою.

Крім того, весь час, протягом якого право на соціальний захист людини у виді грошових виплат порушено, соціально зобов'язані суб'єкти (органи місцевого самоврядування, фонди соціального страхування, роботодавці тощо) фактично користуються чужим майном (грошима), а, отже, покладення на них обов'язку компенсувати людині її втрати є цілком обґрунтованим.

11. Способами захисту права на соціальний захист є дії юрисдикційних органів, уповноваженої особи або її законного, уповноваженого, договірного представника з метою забезпечення припинення, усунення порушень права, його визнання або поновлення, задоволення інтересу щодо отримання конкретного виду соціального захисту у визначеному нормативно-правовими

актами порядку і відшкодування шкоди, що спричинена порушенням суб'єктивного права особи на соціальний захист.

Способи захисту права на соціальний захист різняться залежно від форми захисту відповідного права, що зумовлено відмінностями правового статусу суб'єкта, який відповідний спосіб захисту застосовує: спеціально уповноважений орган чи особа, право якої порушене, особисто або через представника.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Борищенко К.В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 552 с.

Розділ у колективній монографії:

2. Борищенко К.В. Механізм забезпечення права на соціальний захист: поняття та структура. *Актуальні проблеми забезпечення прав людини у сфері праці та соціального захисту*: колективна монографія / Г.І. Чанишева, І.В. Лагутіна, М.В. Сорочишин та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 280 с. (С. 124-167).

Наукові статті у фахових виданнях:

3. Борищенко К.В. Соціальний захист внутрішньо переміщених сімей з дітьми. *Часопис цивілістики*. 2015. №19. С. 88-94.

4. Борищенко К.В. Матеріальне забезпечення осіб, що здійснюють догляд за дитиною. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 86-89 URL: http://lsej.org.ua/6_2015/24.pdf.

5. Борищенко К.В. Гарантії права сімей з дітьми на соціальний захист. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 1. (Т. 1). С. 95-99.

6. Борищенко К.В. Міжнародні гарантії права сімей з дітьми на соціальний захист. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. Вип. 36 (Т. 1.). С. 42-46.

7. Борищенко К.В. Реформування законодавства у сфері соціального захисту сімей з дітьми в Україні. *Право і суспільство*. 2016. №2. Ч. 1. С. 72-78.

8. Борищенко К.В. Судовий захист права сімей з дітьми на соціальне забезпечення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №8. С. 81-87.

9. Борищенко К.В., Кайтанський О.С. Юридичні гарантії права дітей і сімей з дітьми на соціальний захист за актами ЄС та Ради Європи. *Право та інновації*. 2016. №3 (15). С. 104-110.

10.Бориченко К.В. Поняття права на соціальний захист. *Університетські наукові записки*. 2016. №59. С. 301-310.

11.Бориченко К.В. Структура та зміст права на соціальний захист. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2016. №4. С. 134-138.

12.Бориченко К.В. Поняття та форми захисту права на соціальне забезпечення. *Право і суспільство*. 2017. №1. Ч. 1. С. 99-104.

13.Бориченко К.В. Способи захисту права на соціальне забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2017. Вип. 42. С. 128-132.

14.Бориченко К.В. Захист права на соціальне забезпечення на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №2. Т.1. С. 49-53.

15.Бориченко К.В. Захист права на соціальне забезпечення Європейським судом з прав людини. *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2017. №2. С. 122-125.

16.Бориченко К.В. Право на соціальний захист у системі прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2017. Вип. 45. С. 127-131.

17.Бориченко К.В. Тенденції розвитку права на соціальний захист. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2018. №1. С. 104-110.

18.Бориченко К.В. Співвідношення права на соціальний захист та права на соціальне забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №1. С. 101-104 URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/28.pdf.

19.Бориченко К.В. Механізм правового регулювання відносин у праві соціального забезпечення. *Правові горизонти*. 2019. №14 (27). С. 34-40.

Наукові статті в зарубіжних періодичних виданнях:

20.Бориченко К.В. Поняття та види міжнародних стандартів права на соціальний захист. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. №2. С. 13-20.

21.Бориченко Е.В. Признаки международных стандартов права на социальную защиту. *Legea și viața*. 2019. №4. С. 22-26.

22.Бориченко Е.В. Европейские стандарты права на социальную защиту: теоретико-правовой аспект. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 3 (37). С. 107-110.

23.Бориченко К.В. Нагляд і контроль за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту у механізмі охорони права на соціальний захист. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2. Ч. 1. С. 37-41.

24.Borychenko K., Hudz A., Koval V., Golubkova I., Mazur A. European standards for social protection of internally displaced persons. *Dilemmas Contemporaneos-Educacion Politica Y Valores*. 2019. Том: 7. Специальный выпуск: SI. Номер статьи: 88.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25.Бориченко К.В. Патронатна сім'я як суб'єкт права соціального забезпечення. *Правове забезпечення соціальної сфери*: матер. VII Міжнар. наук. конф. студ., аспір. та молод. вчених (м. Одеса, 16 квітня 2016 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2016. С. 247-250.

26.Бориченко К.В. Стандарти соціального захисту сімей з дітьми в актах Міжнародної організації праці. *Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідомл. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-22 квітня 2016 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, проф. В.І. Щербини, відпов. ред. к.ю.н. І.С. Сахарук. Київ: Прінт-Сервіс, 2016. С. 19-24.

27.Бориченко К.В. Право на допомогу у зв'язку з вагітністю і пологами в умовах євроінтеграції. *Правові та інституціональні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т.1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 516-519.

28.Бориченко К.В. Щодо ефективності судового захисту права на соціальне забезпечення. *Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 21 жовтня 2016 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 44-51.

29.Бориченко К.В. Щодо ефективності правових норм у сфері соціального захисту сімей з дітьми. *Ефективність норм права*. Зб. наук. праць. Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 лист. 2016 р.) / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила, І.О. Ізарової. Київ: Ніка-Центр, 2016. С. 183-187.

30.Бориченко К.В. Щодо визначення поняття «способів захисту права на соціальне забезпечення». *Правове забезпечення соціальної сфери*: матер. VIII Міжнар. наук. конф. студ., аспір. та молодих учених / за заг. ред. д.ю.н., проф. Чанишевої Г.І. Одеса: Фенікс, 2017. С. 268-271.

31.Бориченко К.В. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами за проектом Трудового кодексу України. *Проблеми кодифікації трудового законодавства України*: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квітня 2017 р.) / за ред. проф. М.І.Іншина, відпов. ред. к.ю.н. І.С. Сахарук. Київ: Прінт-Сервіс, 2017. С. 33-36.

32.Бориченко К.В. Міжнародна юрисдикційна форма захисту права на соціальне забезпечення. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 1/ відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 570-573.

33.Бориченко К.В. Правовий моніторинг у системі соціального захисту населення. *Актуальні проблеми соціального права в умовах євроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-практич. конф. (м. Одеса, 31 жовтня 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. С. 118-122.

34.Бориченко К.В. Правова природа права на захист соціально-забезпечувального права. *Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення*: тези доп. та наук. повідомл. учасників VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 верес. 2017 р.) / за ред. В.В. Жернакова. Харків: Право, 2017. С. 420-423.

35.Бориченко К.В. Стандарти права на соціальний захист у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, відп. ред. к.ю.н. І.С. Сахарук. Київ: Прінт-Сервіс, 2017. С. 52-55.

36.Бориченко К.В. Право на соціальний захист у системі соціальних прав людини. *Правова реформа: концепція, мета, впровадження*. Зб. наук. праць. Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листопада 2017) / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2017. С. 164-167.

37.Бориченко К.В. Право на соціальний захист як соціальне право особистості. *Одеські юридичні читання*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 10-11 листопада 2017). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 74-77.

38.Бориченко К.В. Поняття юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: VI Всеукраїнська науково-практична конференція (03 листопада 2017 року). Харків, 2017. С. 30-35.

39.Бориченко К.В. Окремі тенденції розвитку права на соціальний захист. *Сучасна університетська правова освіта і наука*: [Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2018 р.] Том 2. Тернопіль: Вектор, 2018. С. 46-49.

40.Бориченко К.В. Міжнародні стандарти надання притулку жертвам домашнього насильства. *Правове забезпечення соціальної сфери*: матер. IX Міжнар. наук. конф. студ. аспір. та молодих учених (м. Одеса, 14 квіт. 2018 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Чанишевої Г.І. Одеса: Фенікс, 2018. С. 237-242.

41.Бориченко К.В. Інтерес, на задоволення якого спрямоване здійснення права на соціальний захист. *Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р.) / за ред. д.ю.н., проф. М.І. Іншина, к.ю.н. І.С. Сахарук. Київ, 2018. С. 37-40.

42.Бориченко К.В. Розширення застосування диспозитивного методу регулювання відносин у праві соціального забезпечення. International scientific-practical conference «*The development of legal sciences: problems and solutions*»: Conference Proceedings, April 27-28. Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 157-160.

43.Бориченко К.В. Принципи соціального обслуговування жертв домашнього насильства. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 511-515.

44.Бориченко К.В. Комплексність права на соціальний захист. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, І.І. Братінов. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 171-173.

45.Бориченко К.В. Право на соціальний захист як позитивне право. *Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика*: тези доп. та наук. повідомл. учасників VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 05 жовт. 2018 р.) / за ред. О. М. Ярошенка. Харків: ФОП Панов А.Н., 2018. С. 447-451.

46.Бориченко К.В. «Право на соціальний захист», «права у сфері соціального забезпечення»: співвідношення понять. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, к.ю.н. І.С. Сахарук. Київ: ФОП Маслаков, 2018. С. 73-77.

47.Бориченко К.В. Щодо визначення сутності поняття «право на соціальне забезпечення». *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах*: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 16 листопада 2018 р.); за заг. ред. К.Ю. Мельника. Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 117-120.

48.Бориченко К.В. Щодо визначення змісту права на соціальний захист. International scientific and practical conference «*Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage*»: Conference proceedings, January 25–26, 2019. Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 233-236.

49.Бориченко К.В. Структура механізму забезпечення права на соціальний захист. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю з дня народження чл. кор. НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, д-ра юрид.

наук, проф. О.І. Процевського (Харків, 5 квітня 2019 року). Харків: Юрайт, 2019. С. 375-379.

50.Бориченко К.В. Щодо визначення поняття «механізм забезпечення права на соціальний захист»: *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі*: [Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 1 березня 2019 р.] Том 2. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 58-62.

51.Бориченко К.В. Механізм здійснення права на соціальний захист. *Правове забезпечення соціальної сфери*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Одеса, 19 квітня 2019 р.) / за ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2019. С. 118-121.

52.Бориченко К.В. Європейські стандарти права на соціальний захист. *Правове життя сучасної України: у 2 т.*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 545-547.

53.Бориченко К.В. Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту права на соціальний захист. *Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідомл. учасників IX Міжнар. наук.-практ. конф., яка присвячена 50-річчю створення кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків, 11 жовт. 2019 р.) / за ред. О.М. Ярошенка. Харків: Право, 2019. С. 510-514.

54.Бориченко К.В. Щодо доцільності здійснення нагляду і контролю у сфері соціального захисту населення органами місцевого самоврядування. *Auctoritate magis quam imperio: Юридична наука в громадянському суспільстві*. Зб. наук. праць. Матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 жовтня 2019 р.). К, 2019. С.159-160.

55.Бориченко К.В. Щодо дотримання в Україні окремих міжнародних стандартів надання медичної допомоги. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листопада 2019 р.) / за ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. М.Б. Мельник. Київ: ФОП Маслаков, 2019. С. 13-16.

56.Бориченко К.В. Місце громадського контролю у механізмі охорони права на соціальний захист. *Актуальні проблеми соціального права*. Випуск 9. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Українська правнича наука та її вплив на сучасні реформи» (до 95-річчя Цигилика Теодора Івановича) 6 грудня 2019 року. Львів, «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. С. 50-54.

57.Бориченко К.В. Особливості відшкодування моральної шкоди у праві соціального забезпечення. *Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: тези доповідей учасників міжнародної

наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 квітня 2020 р.) / за ред. М.І. Іншина. Київ: ФОП Маслаков, 2020. С. 112-115.

Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

58. Волошина С.М., Бориченко К.В. Соціальне обслуговування: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2015. 106 с.

59. Право соціального забезпечення: навч.-метод. посібник / [Сирота І.М., Харитонova Л.І., Тарасенко В.С., Бориченко К.В., Андронova В.А., Кайтанський О.С.]. Одеса: Фенікс, 2015. 138 с.

60. Соціальне страхування: навч.-метод. посібник / Л.І. Харитонova, К.В. Бориченко, О.С. Кайтанський. Одеса: Фенікс, 2015. 72 с.

61. Андронova В.А. Правове забезпечення діяльності пенсійного фонду: навч. посібник / В.А. Андронova, К.В. Бориченко, Л.І. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2015. 84 с.

62. Юридична служба в органах Пенсійного фонду: навч.-метод. посібник / В.А. Андронova, К.В. Бориченко, Л.І. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2015. 114 с.

63. Бориченко К.В. Значення рішень Європейського суду з прав людини у механізмі захисту права на соціальне забезпечення. *Актуальні проблеми соціального права*. Випуск III: науково-практичний посібник. Збірник матеріалів учасників Всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2016 р. / за заг. ред. Костюка В.Л., Мельника В.П. К.: ПВГОІ «ІР СТ Україна», 2017. С. 66-70.

64. Бориченко К.В. Поняття юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист. *Актуальні проблеми соціального права*. Випуск 5. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Українська правнича наука: основні тенденції розвитку в умовах євроінтеграції» 10 листопада 2017 року. Львів, «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. С. 43-46.

65. Бориченко К.В. Право на соціальний захист у сучасних умовах. *Актуальні проблеми соціального права*. Випуск 7. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні» 27 квітня 2018 року. Львів, «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. С. 69-73.

66. Бориченко К.В. Поняття та зміст принципу правової визначеності у праві соціального забезпечення. *Актуальні проблеми соціального права*. Випуск IV: науково-практичний посібник. Збірник матеріалів учасників Всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2017 р. / за заг. ред. Іншина М.І., Костюка В.Л., Мельника В.П. К.: ПВГОІ «ІР СТ Україна», 2018. С. 35-39.

67. Соціальний захист окремих категорій осіб: навч.-метод. посібник / С.М. Волошина, О.С. Кайтанський, К.В. Бориченко та ін. Одеса: Фенікс, 2018. 74 с.

АНОТАЦІЯ

Бориченко К.В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.

Дисертація є першим у вітчизняній науці права соціального забезпечення спеціальним комплексним дослідженням юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист.

У дисертації визначено загальні риси та юридичну своєрідність права на соціальний захист, на підставі яких встановлено місце відповідного права у системі прав людини. Розкрито поняття та структуру права на соціальний захист. Проаналізовано співвідношення понять: право на соціальний захист, право на соціальне забезпечення, права у сфері соціального забезпечення. З'ясовано поняття та структуру юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист. Досліджено зміст міжнародних та європейських стандартів права на соціальний захист та стан відповідності їм чинного національного законодавства у сфері соціального захисту населення. Надано характеристику якості та ефективності нормативного закріплення права на соціальний захист законодавством України з точки зору відповідності його засадам правової визначеності. Встановлено особливості механізму здійснення права на соціальний захист. Визначено поняття, зміст та проаналізовано ефективність гарантій права на соціальний захист. Надано характеристику механізму охорони права на соціальний захист, встановлені суб'єкти провадження контрольно-наглядової діяльності у сфері соціального захисту, визначено та обґрунтовано ключове значення її ефективності для забезпечення можливості притягнення винних до юридичної відповідальності за порушення чи невизнання права на соціальний захист. Визначено механізм захисту права на соціальний захист системою юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту, що здійснюються на міжнародному та національному рівнях. Надано характеристику способам захисту права на соціальний захист.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного соціально-забезпечувального законодавства у сфері закріплення та визначення змісту юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист, що відповідає сучасним інтересам людини, суспільства та держави.

Ключові слова: соціальний захист, право на соціальний захист, право на соціальне забезпечення, механізм утвердження права на соціальний захист, механізм реалізації права на соціальний захист, механізм здійснення права на соціальний захист, зловживання правом на соціальний захист, механізм охорони права на соціальний захист, контрольно-наглядова діяльність у сфері соціального захисту, форми захисту права на соціальний захист, способи захисту права на соціальний захист.

АННОТАЦИЯ

Бориченко Е.В. Юридический механизм обеспечения права на социальную защиту. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2020.

Диссертация является первым в отечественной науке права социального обеспечения специальным комплексным исследованием юридического механизма обеспечения права на социальную защиту.

В диссертации определены общие черты и юридическое своеобразие права на социальную защиту, на основании которых установлено место соответствующего права в системе прав человека. Установлено, что право на социальную защиту является основным, социальным, имущественным, регулятивным, индивидуальным правом человека, реализуется на основе сочетания публично и частноправового регулирования путем выполнения уполномоченными субъектами позитивных обязательств с целью удовлетворения интереса человека на получение конкретных видов социальной защиты для предупреждения, преодоления или смягчения неблагоприятных последствий социальных рисков, адаптации к новым условиям жизнедеятельности. Только в случае наделения правом на социальную защиту семьи оно приобретает признаки коллективного субъективного права, при этом другие характерные черты исследуемого права не меняются.

Установлено, что право на социальную защиту является закрепленной нормативно-правовыми актами (международными и национальными) степенью возможного поведения человека, направленной на удовлетворение интереса в получении комплекса материальных благ и/или нематериальных мер по предупреждению, преодолению или смягчению неблагоприятных последствий социальных рисков, адаптации человека к новым условиям жизнедеятельности путем реализации полномочий социально обязанными субъектами всех форм собственности и хозяйствования. Раскрыта структура права на социальную защиту. Проанализировано соотношение понятий: право на социальную защиту, право на социальное обеспечение, права в сфере социального обеспечения. Раскрыто понятие и структуру юридического механизма обеспечения права на социальную защиту.

Исследовано содержание международных и европейских стандартов права на социальную защиту и состояние соответствия им действующего национального законодательства в сфере социальной защиты населения. Охарактеризованы качество и эффективность нормативного закрепления права на социальную защиту в законодательстве Украины с точки зрения его соответствия составляющим принципа правовой определенности.

Установлены особенности механизма осуществления права на социальную защиту, которыми являются: во-первых, участие в данном процессе исключительно управомоченного лица; во-вторых, соответствующая деятельность может осуществляться как лично управомоченным лицом, так и его законным, уполномоченным, договорным представителем; в-третьих, процедура осуществления права на социальную защиту четко определена нормативно-правовыми актами; в-четвертых, отсутствует правоприменительный акт; в-пятых, управомоченное лицо самостоятельно определяет объем осуществления своего права и в любой момент может отказаться от его осуществления.

Определены понятие, содержание и проанализирована эффективность гарантий права на социальную защиту. Охарактеризованы механизм охраны права на социальную защиту, установлены субъекты контрольно-надзорной деятельности в сфере социальной защиты, определено и обосновано ключевое значение эффективности ее осуществления для обеспечения возможности привлечения виновных к юридической ответственности за нарушение или признание права на социальную защиту.

Определен механизм защиты права на социальную защиту как система юрисдикционных и неюрисдикционных форм защиты, осуществляемых на международном и национальном уровнях. Охарактеризованы способы защиты права на социальную защиту.

Сформулированы предложения по совершенствованию действующего социально-обеспечительного законодательства в сфере закрепления и определения содержания юридического механизма обеспечения права на социальную защиту, отвечающего современным интересам человека, общества и государства.

Ключевые слова: социальная защита, право на социальную защиту, право на социальное обеспечение, механизм утверждения права на социальную защиту, механизм реализации права на социальную защиту, механизм осуществления права на социальную защиту, злоупотребление правом на социальную защиту, механизм охраны права на социальную защиту, контрольно-надзорная деятельность в сфере социальной защиты, формы защиты права на социальную защиту, способы защиты права на социальную защиту.

SUMMARY

Borychenko K.V. Legal mechanism for ensuring the right to social protection. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences on a specialty 12.00.05 – labor law; social security law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2020.

The dissertation is the first special comprehensive study of the legal mechanism of ensuring the right to social protection in the domestic science of social security law.

The dissertation defines the general features and legal originality of the right to social protection, on the basis of which the place of the relevant right in the human rights system is established. The concept and structure of the right to social protection are revealed. The correlation of concepts is analyzed: the right to social protection, the right to social security, the rights in the field of social security. The concept and structure of the legal mechanism for ensuring the right to social protection are clarified. The content of international and European standards of the right to social protection and the state of compliance of the current national legislation in the field of social protection of the population are studied. The characteristic of quality and efficiency of normative fixing of the right to social protection by the legislation of Ukraine from the point of view of conformity to its bases of legal certainty is given.

The peculiarities of the mechanism of exercising the right to social protection are established. The concept, content and effectiveness of guarantees of the right to social protection are The characteristics of the mechanism of protection of the right to social protection are given, the subjects of control and supervision in the field of social protection are identified, the key value of its efficiency is substantiated to ensure the possibility of bringing the perpetrators to justice for violation or non-recognition of the right to social protection. The mechanism of protection of the right to social protection by the system of jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection carried out at the international and national levels is defined. The characteristic of ways of protection of the right to social protection is given.

Proposals for improving the current social security legislation in the field of consolidation and determining the content of the legal mechanism for ensuring the right to social protection, which meets the modern interests of human, society and the state.

Keywords: social protection, right to social protection, right to social security, mechanism of affirming the right to social protection, mechanism for implementation the right to social protection, mechanism for exercising the right to social protection, abuse of the right to social protection, mechanism for protecting the right to social protection, control and supervision activities in the field of social protection, forms of protection of the right to social protection.

Підписано до друку 15.09.2020 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2010-1а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.